

S právě provedenou transcendentální expozicí estetických soudů nyní můžeme srovnat také fyziologickou expozici, jak ji zpracoval například *Burke* a mnoho bystrých mužů mezi námi, abychom viděli, kam vede pouhá empirická expozice vznešenosti a krásna. *Burke**, který v tomto druhu pojednání zaslouží, aby byl uveden jako nejdůležitější autor, uvádí touto cestou (str. 223 jeho díla): „že pocit vznešenosti se zakládá na pudu sebezáchovy a na *strachu*, tj. na nějaké bolesti, která protože nevede až ke skutečné poruše tělesných orgánů, vytváří pohyby, které jelikož zbavují jemnější nebo hrubší cévy nebezpečných a obtížných usazení, jsou s to vzbuzovat příjemné počítky, ne sice libost, avšak druh libé hrůzy, jistý klid smísený s úlekem.“ Krásno, jež zakládá na lásce (v níž má za to, že ji odděluje od žádosti), redukuje (str. 251 až 252) „na ochabnutí, uvolnění a slábnutí tělesných vláken, tedy na změknutí, rozklad, únavu, pokles, uhasínání a rozplývání z rozkoší.“ Taková objasnění dokládá případy, ve kterých v nás může obrazotvornost vzbudit pocit krásna jakož i vznešenosti nejen ve spojení s rozvažováním, nýbrž i se smyslovým počítkem. — Jako psychologické poznámky jsou tyto rozборы fenoménů naší mysli velmi krásné a poskytují bohatou látku pro nejoblíbenější zkoumání empirické antropologie. Nelze rovněž popřít, že všechny představy v nás, ať už jsou objektivně pouze smyslové nebo zcela intelektuální, přece mohou být spojeny subjektivně s potěšením nebo bolestí, i když obojí může být nezřetelné (protože všechny vyvolávají pocit života a žádná z nich, pokud je modifikací subjektu, nemůže být indiferentní); dokonce, jak tvrdil *Epikuros*, veškerá *slast* a *bolest* je koneckonců přece jen tělesná, ať už má původ v obrazotvornosti nebo dokonce v rozvažovacích představách, protože život by prý bez pocitu tělesného orgánu byl pouhým vědomím své existence, ale ne pocitem blaženého či zlého stavu, tj. rozvoje či brzdění životních sil; neboť duše sama o sobě je cele život (životní princip sám), a překážky nebo rozvíjení musí být hledány mimo ni, a přece v člověku samém, tedy ve spojení s jeho tělem.

Určíme-li ale zalíbení v předmětu zcela a bezvýhradně tak, že předmět navozuje potěšení půvabem nebo dojetím, pak nemusíme ani od někoho *jiného* očekávat, že bude souhlasit s estetickým soudem, který *my* vynášíme; neboť o tom se každý právem radí jen se svým vlastním smýšlením. Pak ale také zcela končí veškerá cenzura vkusu, leda kdybychom příklad, který dávají jiní náhodným souladem svých soudů, učinili pro nás *příkazem* souhlasu. Proti tomuto principu bychom se ale pravděpodobně bránili a dovolávali bychom se přirozeného práva podřizovat soud, který spočívá na bezprostředním pocitu vlastního blaženého stavu, svému vlastnímu smyslu a nikoli jejich.

Musí-li tedy soud vkusu platit nikoli za *egoistický*, nýbrž co do své vnitřní přirozenosti, tj. pro něj sám, ne pro příklady, které dávají o svém vkusu jiní,

nutně za *pluralistický*, hodnotíme-li jej jako takový, který zároveň smí požadovat, aby s ním každý souhlasil: musí být jeho základem nějaký (ať už objektivní nebo subjektivní) princip a priori, jehož nelze nikdy dosáhnout vyslíděním empirických zákonů duševních změn, protože tyto zákony pouze ukazují, jak se soudí, nepřikazují však, jak se má soudit, a to tak, že příkaz je *bezpodmínečný*; to soudy vkusu předpokládají, protože se pokoušejí spojit zalíbení *bezprostředně* s představou. Třebaže empirická expozice estetických soudů tvoří vždy počátek, aby pořídila látku pro vyšší zkoumání, je transcendentální objasnění této schopnosti přece jen možné a bytostně náleží ke kritice vkusu. Neboť kdyby vkus neměl principy a priori, nemohl by nikdy usměrňovat soudy druhých a vynášet o nich byt jen s jakýmsi zdáním oprávněnosti souhlasné nebo zamítavé výroky.

To, co zbývá s ohledem na analytiku estetické soudnosti, obsahuje především

DEDUKCE ČISTÝCH ESTETICKÝCH SOUDŮ

§ 30

DEDUKCE ESTETICKÝCH SOUDŮ O PŘEDMĚTECH PŘÍRODY NESMÍ BÝT ZAMĚŘENA NA TO, CO V PŘÍRODĚ NAZÝVÁME VZNEŠENÝM, NÝBRŽ JEN NA KRÁSNO

Nárok estetického soudu na obecnou platnost pro každý subjekt vyžaduje jakožto soud, jenž se musí zakládat na nějakém principu a priori, **dedukci** (tj. **ospravedlnění jeho pretendování**), která musí ještě přistoupit k jeho expozici, jestliže se totiž týká zalíbení nebo odmítání *formy objektu*. Takové jsou soudy vkusu o **krásnu přírody**. Neboť účelnost má pak svůj důvod přece v objektu a jeho tvaru, i když neudává jeho vztah k jiným předmětům podle pojmů (pro poznávací soud), nýbrž se týká vůbec jen uchopení této formy, pokud je v mysli přiměřená jak **schopnosti pojmů**, tak schopnosti jejich **znázornění** (která je shodná se schopností uchopení). Můžeme proto také, pokud jde o krásno přírody, položit mnoho otázek, které se týkají příčiny této účelnosti jejich forem, např. jak bychom chtěli vysvětlit, proč příroda rozšířila krásu tak marnotratně na všechny strany, dokonce i na dno oceánu, kam jen zřídka lidské oko (vždyť pouze pro ně je krása účelná) dohlédne apod.

Avšak vznešenost přírody — vyslovujeme-li o ní čistý estetický soud, jenž není smísen s pojmy dokonalosti jakožto objektivní účelnosti, v kterémžto případě by to byl teleologický soud — může být nazírána zcela jako bezformná nebo beztvárá, přesto ale jako předmět čistého zalíbení, a ukazovat subjektivní účelnost dané představy. Zde nyní vyvstává otázka, zda pro este-

* Podle německého překladu jeho spisu: Philosophische Untersuchungen über den Ursprung unserer Begriffe vom Schönen und Erhabenen, Riga, bei Hartknoch 1773.

tický soud tohoto druhu může být také kromě expozice toho, co je v něm myšleno, ještě vyžadována dedukce jeho nároku na nějaký (subjektivní) princip a priori.

Na to lze odpovědět, že **vznešenost přírody je tak nazývána jen v přeneseném smyslu a musí být vlastně přičítána jenom způsobu myšlení nebo spíše jeho základu v lidské přirozenosti**. Abychom si tohoto základu byli vědomi, dává uchopení jinak bezforemného a neúčelného předmětu pouze podnět; a takovým způsobem je předmět *užíván* subjektivně účelně, ale jako takový není posuzován *pro něj sám* a pro jeho formu (jakoby species finalis accepta, non data). Proto byla naše expozice soudů o vznešenosti přírody zároveň její dedukce. Neboť když jsme reflexi soudnosti v těchto soudech rozložili, našli jsme v nich účelný poměr poznávacích schopností, jenž musí být položen za základ schopnosti účelu (vůli) a priori, a proto je sám a priori účelný, a to zahrnuje zároveň dedukci, tj. ospravedlnění nároku takového soudu na obecně nutnou platnost.

Máme tedy hledat jen dedukci soudů vkusu, tj. soudů o kráse přírodních věcí, a tak učinit zadost úkolu pro veškerou estetickou soudnost vcelku.

§ 31

O METODĚ DEDUKCE SOUDŮ VKUSU

Požadavek dedukce, tj. záruky správnosti nějakého druhu soudů, vyvstává jen tehdy, když si soud činí nárok na nutnost. Tento případ nastává i tehdy, když požaduje subjektivní všeobecnost, tj. souhlas všech, avšak tento soud není poznávacím soudem, nýbrž jen soudem libosti či nelibosti z daného předmětu, tj. nárokem na subjektivní účelnost, která platí bez výjimky pro každého a která se nemá zakládat na pojmech věci, protože jde o soud vkusu.

Protože v posledním případě před sebou nemáme poznávací soud — ani teoretický, který klade za základ pojem *přírody* vůbec prostřednictvím rozvažování, ani (čistý) praktický soud, který klade za základ ideu *svobody* jako a priori danou rozumem — a tedy ani soud, který představuje, co ta která věc je, a ani to, že mám něco vykonat, abych tu věc vytvořil, není podle jeho platnosti a priori ospravedlnitelné, bude třeba dokázat pro soudnost vůbec pouze *obecnou platnost jednotlivého soudu*, který vyjadřuje subjektivní účelnost empirické představy formy nějakého předmětu, aby se vysvětlilo, jak je možné, že se něco může líbit pouze v posouzení (bez smyslového počítku nebo pojmu), a že tak jako má posouzení předmětu za účelem *poznání* vůbec obecná pravidla, smí být také zalíbení každého prohlášeno za pravidlo pro všechny ostatní.

Nemá-li se nyní tato všeobecná platnost zakládat na **hlasování** a na vytváření se druhých na jejich způsob pocitování, nýbrž má-li spočívat jakoby

v nějaké autonomii subjektu soudícího o pocitu libosti (z dané představy), tj. v jeho vlastním vkusu, a nemá-li přesto být odvozen z pojmů, pak má takový soud — jakým soud vkusu vskutku je — **dvojitý, a to logickou zvláštnost**. Totiž *za prvé* všeobecnou platnost a priori, ale přece jen ne logickou všeobecnost podle pojmů, nýbrž **všeobecnost jednotlivého soudu**; *za druhé* nutnost (která musí vždy spočívat na důvodech a priori), která však přesto **nezávisí na žádných apriorních argumentech**, jejichž představa by mohla vynutit souhlas, který soud vkusu přičítá každému.

Jen objasnění těchto logických zvláštností, jimiž se soud vkusu liší od všech poznávacích soudů, jestliže zde zpočátku abstrahujeme od jeho veškerého obsahu, totiž od pocitu libosti, a pouze srovnáváme estetickou formu s formou objektivních soudů, jak je předpisuje logika, **bude dostačující pro dedukci této pozoruhodné schopnosti**. Chceme tedy nejprve představit tyto charakteristické vlastnosti vkusu a objasnit je pomocí příkladů.

§ 32

PRVNÍ ZVLÁŠTNOST SOUDU VKUSU

Soud vkusu určuje svůj předmět vzhledem k zalíbení (jako krásu) s nárokem na souhlas každého, jako kdyby byl objektivní.

Říci, že tato květina je krásná, znamená totéž jako po ní jen opakovat její vlastní nárok na zalíbení všech. Příjemností své vůně nemá vůbec žádné nároky. Někoho tato vůně oblažuje, jiného z ní zase bolí hlava. Co z toho lze usoudit jiného, než že krása musí být pokládána za vlastnost květiny samé, která se neřídí podle rozdílnosti lidí nebo tolika smyslů, nýbrž podle které se musí řídit lidé, chtějí-li o ní soudit? A přece to tak není. **Neboť soud vkusu spočívá právě v tom, že nazývá nějakou věc krásnou jen podle té vlastnosti, v níž se řídí podle našeho způsobu jejího vnímání**.

Kromě toho se od každého soudu, který má dokázat vkus subjektu, vyžaduje, aby subjekt soudil samostatně, aniž by měl zapotřebí prostřednictvím zkušenosti tápat mezi soudy druhých a předem se seznamovat s jejich zalíbením v témže předmětu, aby tedy vyslovoval svůj soud ne jako napodobení, protože se snad věc skutečně líbí všeobecně, nýbrž a priori. Mělo by se ale předpokládat, že soud a priori musí obsahovat nějaký pojem o objektu, pro jehož poznání obsahuje princip; avšak soud vkusu se vůbec nezakládá na pojmech a není vůbec poznáním, nýbrž jen estetickým soudem.

Proto si mladý básník nedá vymluvit přesvědčení, že jeho báseň je krásná, ani soudem publika, ani soudem svých přátel; a vezme-li je v úvahu, nedělá to proto, že ji nyní posuzuje jinak, nýbrž proto, že, i kdyby (alespoň vzhledem k němu) celé publikum mělo špatný vkus, nachází ve své touze po souhlasu přece jen příčinu k podřízení se **společnému bludu** (i proti svému soudu). Pouze

později, když se jeho soudnost cvikem zostřila, vzdává se dobrovolně svého předchozího soudu, tak jak to dělá také se svými soudy, které cele spočívají na rozumu. **Vkus si činí nárok pouze na autonomii. Motívem pro své soudy učinit soudy cizí by byla heteronomie.**

To, že jsou antická díla právem vychvalována jako vzory a jejich autoři nazýváni klasickými, jako jistá šlechta mezi spisovateli, která dává lidu svým příkladem zákony, zdá se poukazovat na zdroje vkusu a posteriori a vyvracet jeho autonomii v každém subjektu. Avšak stejně tak dobře by se dalo říci, že staří matematikové, kteří jsou až do nynější doby považováni za nepostradatelné vzory největší důkladnosti a elegance syntetické metody, také dokazují napodobující rozum na naší straně a jeho neschopnost vytvářet ze sebe sama přímé důkazy s největší názorností a konstrukcí pojmů. Neexistuje takové užití našich sil, ať je jakkoli volné, ani užití rozumu (který všechny své soudy musí čerpat ze společného zdroje a priori), které, kdyby měl každý subjekt začínat vždy ze syrového základu svého naturelu, by se nedostalo do mylných pokusů, kdyby mu nepředcházeli jiní se svými pokusy, ne aby z následovníků učinili pouhé napodobovatele, nýbrž aby svými postupy přivedli druhé na stopu, aby hledali principy v sobě samých, a tak se ubírali svou vlastní, často lepší cestou. Dokonce ani v náboženství, kde každý přece musí pravidlo svého chování čerpat ze sebe sama, protože je za ně také sám zodpovědný a vinu svých přestupků nemůže svádět na jiné, jako na učitele nebo předchůdce, se nepořídí nikdy tolik obecnými předpisy, které člověk obdrží od kněží nebo filosofů, nebo které čerpá ze sebe sama, jako nějakým příkladem etnosti nebo svatosti, který vzal z historie, činí nepostradatelnou autonomii etnosti z vlastní a původní ideje mravnosti (a priori) nebo ji přeměňuje v mechanismus napodobování. *Následování*, jež se vztahuje k nějakému postupu, nikoli napodobování je pravý výraz pro všechny vliv, který mohou mít produkty nějakého exemplárního tvůrce na druhé; tento výraz znamená jen tolik jako čerpat z těchž zdrojů, z nichž čerpal sám onen tvůrce, a naučit se od svého předchůdce jen způsob, jak se přitom chovat. **Ale ze všech schopností a talentů právě vkus, protože jeho soud není určitelný pomocí pojmů a předpisů, potřebuje nejvíce příklady toho, co si ve vývoji kultury udrželo nejdéle souhlas, aby hned zase neupadl do hrubosti a syrovosti prvních pokusů.**

§ 33

DRUHÁ ZVLÁŠTNOST SOUDU VKUSU

Soud vkusu není určitelný žádnými argumenty, jako kdyby byl pouze subjektivní.

Když někdo nepovažuje za krásnou nějakou stavbu, vyhlídku či báseň, nechá si za své vnitřně vnútit souhlas ani od sta lidí, kteří ji vychvalují.

Může se sice tvářit tak, jako by se mu také líbila, aby nebyl pokládán za člověka bez vkusu; může dokonce začít i pochybovat, zda také dostatečně vzdělal svůj vkus znalostí dostatečného množství předmětů jistého druhu (jako když ten, kdo se domnívá, že v dále poznává jako les to, co všichni ostatní vidí jako město, pochybuje o soudu svého vlastního zraku). Jasně ale vidí jedno, totiž to, že souhlas druhých neznámá vůbec žádný platný důkaz pro posouzení krásy; že druhí mohou nanejvýš za něj vidět a pozorovat a to, co mnozí viděli jedním způsobem, může být pro něj, který si myslí, že to viděl jinak, dostatečným argumentem pro teoretický, tedy logický soud; ale to, co se líbilo druhým, nemůže nikdy sloužit jako základ estetického soudu. Soud druhých, který je nám nepříznivý, v nás může sice právem vzbudit pochybnost o našem soudu, nikdy nás však nemůže přesvědčit o jeho nesprávnosti. **Neexistuje tedy žádný empirický argument, který by na někom mohl vynutit soud vkusu.**

Za druhé, **soud o krásě může být ještě méně určen apriorním důkazem podle určitých pravidel.** Jestliže mi někdo přečte svou báseň nebo mě vezme na nějaké drama, které se nakonec mému vkusu nebude líbit, pak může uvést jako důkaz toho, že jeho báseň je krásná, třeba Batteuxe nebo Lessinga nebo ještě starší a slavnější kritiky vkusu a všechna jimi sestavená pravidla, také mohou jistá místa, která se mi rovněž nelíbí, velice dobře souhlasit se všemi pravidly krásy (tak jak jsou tam dána a všeobecně uznávána), přesto si zacpu uši a nechci slyšet žádné důvody a rozumování a raději si budu myslet, že ona pravidla kritiků jsou špatná nebo že se zde alespoň nedají aplikovat, než abych měl nechat svůj soud určovat apriorními argumenty, poněvadž to má být soud vkusu a ne soud rozvažování nebo rozumu.

Zdá se, že toto je jednou z hlavních příčin, proč byla tato estetická schopnost posuzování označena právě názvem vkusu. Neboť kdyby mi někdo vy počítal všechny přísady nějakého pokrmu a o každé by poznamenal, že bude zvlášť příjemná, a nadto by ještě chválil prospěšnost zdraví tohoto pokrmu, budu pro všechny důvody hluchý, zkusím pokrm na svém jazyku a patru a teprve potom (ale bez obecných principů) vyslovím svůj soud.

Soud vkusu je vskutku naprosto vždy vyslovován jako jednotlivý soud o objektu. Rozvažování může srovnáním objektu z hlediska toho, co se líbí, se soudem druhých vynést **obecný soud**, např. všechny tulipány jsou krásné; ale to pak není soud vkusu, nýbrž logický soud, který dělá vztah objektu ke vkusu predikátem věcí jistého druhu vůbec. Avšak jen to, proč považují jednotlivý daný tulipán za krásný, tj. proč je mé zalíbení v něm všeobecně platné, je soud vkusu. Jeho zvláštnost je ale v tom, že ačkoli má pouze subjektivní platnost, přesto zaměstnává všechny subjekty tak, jak by to mohlo být jen v tom případě, kdyby byl objektivním soudem, který spočívá na důvodech poznání a který by mohl být vynucen nějakým důkazem.

OBJEKTIVNÍ PRINCIP VKUSU NENÍ MOŽNÝ

Principem vkusu by se měla rozumět zásada, pod jejíž podmínkou by mohl být subsumován pojem předmětu a nějakým závěrem vysloveno, že předmět je krásný. To je však naprosto nemožné. Neboť musím pocítit libost z jeho bezprostřední představy a nemůže mi být namluvena žádnými argumenty. Ačkoli tedy kritikové, jak říká *Hume*, mohou rozumovat se zdánlivě větším oprávněním než kuchaři, mají přece s nimi společný osud. Motiv svého soudu nemohou očekávat od síly argumentů, nýbrž jen od reflexe subjektu o svém vlastním stavu (libosti či nelibosti) s odmítnutím všech předpisů a pravidel.

O čem však kritikové přesto mohou a mají rozumovat, tak že to postačí k opravení a rozšíření našich soudů vkusu, není to, aby vyložili motiv tohoto druhu estetických soudů v obecně použitelné formuli, což je nemožné; nýbrž aby uskutečňovali zkoumání o poznávacích schopnostech a jejich podílech na těchto soudech a objasňovali na příkladech vzájemnou subjektivní účelnost, o níž bylo nahoře ukázáno, že její forma v dané představě je krása jejího předmětu. Tedy kritika vkusu je sama jen subjektivní vzhledem k představě, jejímž prostřednictvím je nám nějaký objekt dáván; je totiž uměním nebo vědou zahrnout oboustranný vzájemný vztah rozvažování a obrazotvornosti v dané představě (bez vztahu k předešlému počitku nebo pojmu), tedy jejich jednomyslnost nebo nejednomyslnost pod pravidla a určit je vzhledem k jejich podmínkám. Je uměním, ukazuje-li to jen na příkladech; je vědou, odvozuje-li možnost takového posuzování z přirozenosti těchto schopností jakožto poznávacích schopností vůbec. A jen s touto jakožto transcendentální kritikou zde všude máme co činit. Má vyvinout a ospravedlnit subjektivní princip vkusu jako apriorní princip soudnosti. Kritika jako umění se snaží k posouzení svých předmětů využít jen fyziologická (zde psychologická), tedy empirická pravidla, podle nichž vkus skutečně jedná (aniž by přemýšlel o jejich možnosti), a kritizuje produkty krásného umění; kritika jako věda na druhé straně kritizuje samu schopnost tyto produkty posuzovat.

PRINCIP VKUSU JE SUBJEKTIVNÍ PRINCIP SOUDNOSTI VŮBEC

Soud vkusu se liší od logického soudu tím, že logický soud subsumuje představu pod pojmy objektu, soud vkusu ji ale nesubsumuje vůbec pod žádné pojmy, protože by jinak mohl být nutný všeobecný souhlas vynucen důkazy. Nicméně však je logickému podobný v tom, že předkládá všeobecnost a nutnost, ale nikoli podle pojmů objektu, tedy všeobecnost a nutnost pouze sub-

jektivní. Protože nyní pojmy tvoří v soudu jeho obsah (to, co patří k poznání objektu), ale soud vkusu není určitelný pojmy, zakládá se tento soud jen na subjektivní formální podmínce soudu vůbec. Subjektivní podmínka všech soudů je sama schopnost soudit neboli soudnost. Soudnost, použitá vzhledem k nějaké představě, jíž je dáván předmět, vyžaduje soulad dvou představivostí, totiž obrazotvornosti (pro nazírání a shrnutí její rozmanitosti) a rozvažování (pro pojem jakožto představu jednoty tohoto shrnutí). Protože nyní základem soudu není žádný pojem objektu, může tkvět jen v subsumpci obrazotvornosti samé (při představě, jíž je předmět dáván) pod podmínkou, že rozvažování vůbec dospěje od nazírání k pojmům. Tj. protože svoboda obrazotvornosti spočívá právě v tom, že schematizuje bez pojmu, musí soud vkusu spočívat v pouhém počitku vzájemně se oživující obrazotvornosti v její svobodě a rozvažování s jeho zákonitostí, tedy v pocitu, který dovoluje posoudit předmět podle účelnosti představy (jíž je předmět dáván) pro podnícení poznávacích schopností v jejich svobodné hře; a vkus jakožto subjektivní soudnost obsahuje princip subsumpce, ale nikoli subsumpce nazírání pod pojmy, nýbrž schopnosti nazírání nebo znázorňování (tj. obrazotvornosti) pod schopností pojmů (tj. rozvažování), pokud první schopnost ve své svobodě je v souladu s druhou v její zákonitosti.

Abychom nyní tento zákonný základ našli dedukcí soudů vkusu, mohou nám sloužit jako vodítko jen formální zvláštnosti tohoto druhu soudů, tedy pokud je na nich zkoumána pouze logická forma.

O ÚLOZE DEDUKCE SOUDŮ VKUSU

S vněmem nějakého předmětu může být bezprostředně spojen do poznávacího soudu pojem objektu vůbec, jehož empirické predikáty vněm obsahuje, a tím může být vytvořen soud zkušenosti. Základem tohoto soudu jsou nyní apriorní pojmy syntetické jednoty rozmanitosti nazírání, aby tato rozmanitost byla myšlena jako určení objektu; a tyto pojmy (kategorie) vyžadují dedukci, která mohla být dána i v kritice čistého rozumu, čímž bylo také možné dospět k vyřešení úlohy: Jak jsou syntetické poznávací soudy a priori možné? Tato úloha se tedy týkala apriorních principů čistého rozvažování a jeho teoretických soudů.

S vněmem však může být bezprostředně spojen také pocit libosti (či nelibosti) a zalíbení, jež doprovází představu objektu a slouží jí jako predikát, a tak může vzniknout estetický soud, jenž není soudem poznávacím. Základem takového soudu, není-li pouhým počitkovým, nýbrž formálním reflexivním soudem, který toto zalíbení přičítá každému jako nutné, musí být něco jako princip a priori, který může být v každém případě pouze subjektivní (kdyby

objektivní princip měl být pro takový druh soudu nemožný), ale také jako takový vyžaduje dedukci, aby bylo možno pochopit, jak si estetický soud může činit nárok na nutnost. Na tom je nyní založen úkol, jímž se teď zabýváme: jak jsou možné soudy vkusu? Tento úkol se tedy týká apriorních principů čisté soudnosti v estetických soudech, tj. v takových, kde soudnost nemá (jako v teoretických) pouze subsumovat pod objektivní rozvažovací pojmy a nestojí pod zákonem, nýbrž kde je sobě samé subjektivně jak předmětem, tak zákonem.

Tento úkol může být představen také tak: jak je možný soud, který pouze z vlastního pocitu libosti z předmětu, nezávisle na jeho pojmu, apriorně posuzuje tuto libost jako odpovídající představě téhož objektu v každém druhém subjektu, tj. aniž bychom museli čekat na cizí souhlas?

Že jsou soudy vkusu syntetické, lze lehce nahlédnout, protože jdou za hranice pojmu, a dokonce za názor objektu, a k tomu přidávají jako predikát něco, co naprosto není poznáním, totiž pocit libosti (či nelibosti). Že jsou však, ačkoli predikát (s představou spojené vlastní libosti) je empirický, nicméně, pokud jde o požadovaný souhlas všech, soudy a priori nebo za ně chtějí být považovány, je už rovněž obsaženo ve výrazech jejich nároku; a tak náleží tento úkol kritiky soudnosti k obecnému problému transcendentální filosofie: jak jsou možné syntetické soudy a priori?

§ 37

CO SE VLASTNĚ V SOUDU VKUSU O PŘEDMĚTU
A PRIORI TVRDÍ?

To, že představa o nějakém předmětu je bezprostředně spojena s libostí, může být vnímáno jen vnitřně a dalo by, kdybychom nechtěli ukázat nic víc než toto, pouze empirický soud. Neboť a priori nemohou s žádnou představou spojit určitý cit (libosti či nelibosti), kromě těch případů, kde je v rozumu základem vůli určující princip a priori; neboť jelikož je libost (v morálním citu) jeho následkem, právě proto však nemůže být vůbec srovnávána s libostí vkusu, vyžaduje totiž určitý pojem zákona, naproti tomu libost vkusu má být spojena bezprostředně s pouhým posouzením před veškerým pojmem. Proto jsou také všechny soudy vkusu jednotlivými soudy, protože spojují svůj predikát zalíbení nikoli s nějakým pojmem, nýbrž s danou jednotlivou empirickou představou.

Není to tedy libost, ale všeobecná platnost této libosti, která je vnímána v mysli jako spojená s pouhým posouzením nějakého předmětu, která je v soudu vkusu představována a priori jako obecné pravidlo pro soudnost, platné pro

každého. Když předmět vnímám a posuzuji s libostí, jde o empirický soud. Když předmět považuji za krásný, tj. když mohu ono zalíbení přičíst každému jako nutné, pak jde o soud a priori.

§ 38

DEDUKCE SOUDŮ VKUSU

Připouštíme-li, že v čistém soudu vkusu je zalíbení v předmětu spojeno s pouhým posouzením jeho formy, není to nic jiného než subjektivní účelnost této formy pro soudnost, a tuto účelnost pocítujeme v mysli jako spojenou s představou předmětu. Jelikož nyní soudnost může být — pokud jde o formální pravidla posuzování bez veškeré matérie (jak smyslového počítku, tak pojmu) — zaměřena jen na subjektivní podmínky užití soudnosti vůbec (jež není omezena ani na zvláštní druh smyslů, ani na zvláštní rozvažovací pojem), tudíž na to subjektivní, jež můžeme předpokládat u všech lidí (jako nezbytné k možnému poznání vůbec), musí být možnost souhlas nějaké představy s těmito podmínkami soudnosti přijímat a priori jako platný pro všechny. Tj. libost nebo subjektivní účelnost představy pro vztah poznávacích schopností při posuzování nějakého smyslového předmětu vůbec bude moci být právem očekávána od každého.*

POZNÁMKA

Tato dedukce je proto tak snadná, že nemá zapotřebí ospravedlňovat objektivní realitu nějakého pojmu, neboť krása není pojem o objektu a soud vkusu není poznávací soud. Tvrdí jen, že jsme oprávněni předpokládat všeobecně u každého člověka tytéž subjektivní podmínky soudnosti, jaké nacházíme v sobě, a jen ještě to, že jsme pod tyto podmínky daný objekt subsumovali správně. Ačkoli má toto poslední tvrzení nevyhnutelné těžkosti, nepřiznačné pro logickou soudnost (protože v této soudnosti se subsumuje pod pojmy, v estetické ale pod pouze pocítovatelný vztah k představované formě objektu vzájemně se mezi sebou shodující obrazotvornosti a rozvažování, kde subsumpce

* Abychom byli oprávněni činit si nárok na všeobecný souhlas se soudem estetické soudnosti, který spočívá pouze v subjektivních důvodech, je postačující, když připustíme: 1) že u všech lidí jsou subjektivní podmínky této schopnosti, pokud jde o vztah poznávacích sil uvedených v ní do činnosti za účelem poznání vůbec, stejné; což musí být pravda, protože jinak by si lidé nemohli sdělovat své představy a ani poznání; 2) že soud bral ohled jen na tento vztah (tedy formální podmínku soudnosti) a že je čistý, tj. nesmíšen ani s pojmy o objektu, ani s počítky jakožto motivy. Bylo-li vzhledem k tomuto poslednímu i chybeno, týká se to jen nesprávného užití pravomoci, kterou nám dává nějaký zákon v nějakém zvláštním případě, čímž ona pravomoc není vůbec rušena.

může snadno klamat), není tím přece oprávněnosti nároku soudnosti počítat s všeobecným souhlasem nic upíráno. Tento nárok směřuje jen k tomu, soudit správnost principu ze subjektivních důvodů jako platnou pro každého. Neboť pokud jde o těžkosti a pochyby pro správnost subsumpce pod onen princip, činí tyto oprávněnost nároku na tuto platnost estetického soudu vůbec, tedy princip sám tak málo pochybným, jak může stejně tak (i když ne tak často a snadno) chybná subsumpce logické soudnosti pod svůj princip učinit pochybným tento logický princip, který je objektivní. Kdyby však byla otázka taková: jak je možné a priori považovat přírodu za souhrn předmětů vkusu? má tento úkol vztah k teleologii, protože nastolení účelné formy pro naši soudnost by muselo být nahlíženo jako účel přírody, jenž jejímu pojmu bytostně přísluší. Avšak správnost této domněnky je ještě velmi pochybná, zatímco skutečnost přírodních krás je v zkušenosti jasná.

§ 39

O SDĚLITELNOSTI POČITKU

Je-li počitek jakožto věcný obsah vněmu vztahován k poznání, nazývá se smyslovým počitkem; a to, co je v jeho kvalitě specifické, si můžeme představit jako něco naprosto stejným způsobem sdělitelného, jen když předpokládáme, že každý má **stejný smysl** jako my; **to se však o smyslovém počitku naprosto nedá předpokládat.** Tak tomu, komu chybí smysl čichu, nemůže být sdělen tento druh počitku. A ani kdyby mu tento smysl nechyběl, nemůžeme si být přece jisti, zda má právě tyž počitek květiny, který máme my. Ještě více rozdílné si však musíme představit lidi vzhledem k **příjemnosti nebo nepříjemnosti při počitku právě téhož předmětu smyslů.** Nelze naprosto požadovat, aby libost z takových předmětů byla příznána každým. Libost tohoto druhu, protože přichází do mysli prostřednictvím smyslu a my přitom tedy jsme pasívní, můžeme nazvat **libostí požitku.**

Zalíbení v nějakém jednání kvůli jeho morální povaze není naproti tomu libost požitku, nýbrž libost samočinnosti a její přiměřenosti ideji jeho určení. Tento cit, jenž se nazývá mravní, však vyžaduje pojmy a nepředstavuje svobodnou, nýbrž zákonnou účelnost, nedá se tedy obecně sdělit také nijak jinak než prostřednictvím rozumu, a **má-li být libost u každého stejná, musí být sdělena jen prostřednictvím velice určitých praktických rozumových pojmů.**

Libost ze **vznešenosti** přírody jakožto libost rozumující kontemplace si sice také činí nárok na všeobecnou účast; ale předpokládá přece jen už jiný cit, totiž cit jejího nadsmyslového určení, který, ať je jakkoli temný, má **morální základ.** Že ale jiní lidé na to budou brát ohled a v pohledu na drsnou velikost přírody naleznou zalíbení (jež opravdu nemůže být připisováno pohledu na ni, který je spíš odstrašující), to nejsem oprávněn vůbec předpo-

kládat. Nehledě na to mohu přece vzhledem k tomu, že by na ony morální dispozice měl být při každém vhodném popudu brán ohled, také ono zalíbení přičíst každému, ale jen prostřednictvím morálního zákona, který je ze své strany opět založen na pojmech rozumu.

Naproti tomu není libost z krásna ani libost požitku ani zákonné činnosti, také ne rozumující kontemplace podle idejí, nýbrž **libost pouhé reflexe.** Aniž má za vodítko jakýkoli účel nebo zásadu, provází tuto libost prosté pojetí předmětu pomocí obrazotvornosti, jakožto schopnosti nazírání, ve vztahu k rozvažování, jakožto schopnosti pojmů, prostřednictvím postupu soudnosti, který musí provádět také za účelem nejprostší zkušenosti, jen že to zde je nucena činit proto, aby vnímala empirický objektivní pojem, tam ale (v estetickém posuzování) jen proto, aby vnímala přiměřenost představy k harmonické (subjektivně účelné) činnosti obou poznávacích schopností v jejich svobodě, tj. aby pocitovala stav představy s libostí. **Tato libost musí nutně u každého spočívat ve stejných podmínkách, protože jsou subjektivními podmínkami možnosti poznání vůbec a protože proporce těchto poznávacích schopností, která je vyžadována pro vkus, je nezbytná také pro prosté a zdravé rozvažování, jež smíme u každého předpokládat. Právě proto smí také ten, kdo soudí s vkusem (jen když se v tomto vědomí nemýlí a nebere matérii za formu a půvab za krásu), očekávat od každého druhého subjektivní účelnost, tj. jeho zalíbení v objektu, a pokládat svůj cit za všeobecně sdělitelný, a to bez zprostředkování pojmů.**

§ 40

O VKUSU JAKO JISTÉM DRUHU SENSUS COMMUNIS

Soudnosti se často, je-li patrná ne tak její reflexe, jako spíše pouze její rezultat, dává jméno smyslu a mluví se o smyslu pravdy, o smyslu pro slušnost, spravedlnost atd.; ačkoliv se ví, alespoň by se správně mělo vědět, že ve smyslu nemohou mít tyto pojmy své sídlo a že tento smysl tím spíše nemá pro vyslovení obecných pravidel ani nejmenší schopnost: nýbrž že by nám o pravdě, slušnosti, kráse nebo spravedlivosti nikdy nemohla přijít na mysl představa tohoto druhu, kdybychom se nemohli povznést nad smysly k vyšším poznávacím schopnostem. **Prosté lidské rozvažování,** na něž, jako na zdravé (ještě nekultivované) rozvažování, je nahlíženo jako na to nejmenší, čeho se vždy můžeme od toho, kdo si činí nárok na jméno člověka, nadít, má proto také pochybnou čest být označeno jménem **obecného smyslu (sensus communis),** a to tak, že pod slovem obecný (nejen v našem jazyce, který zde obsahuje skutečně dvojnásobnost, nýbrž i v mnohých jiných) rozumíme tolik jako vulgární, s nímž se všude setkáváme, a jež vlastnit naprosto není žádnou zásluhou nebo předností.

Pod *sensus communis* však musíme rozumět ideu společného smyslu, tj. posuzovací schopnosti, která ve své reflexi bere ohled na způsob představy každého druhého v myšlenkách (a priori), aby svůj soud jakoby přizpůsobovala veškerému lidskému rozumu a tím se vyhnula iluzi, která by měla kvůli subjektivním podmínkám, které mohou být lehce pokládány za objektivní, na soud nepříznivý vliv. To se děje tím, že svůj soud přizpůsobujeme ani ne tak skutečným, jako spíše pouze možným soudům druhých, a že se vmýšlíme do situace každého druhého, tím že abstrahujeme pouze od omezení, která našemu vlastnímu posouzení náhodně přísluší; a to je opětně způsobováno tím, že to, co je v našem stavu představy matérií, tj. počítkem, jak jen to je možné, vypouštíme a všímáme si pouze formálních zvláštností své představy nebo svého stavu představy. Nyní se zdá být tato operace reflexe snad příliš umělá, než aby ji bylo možno připsat schopnosti, kterou nazýváme obecným smyslem. Avšak vypadá tak jen, když ji vyjadřujeme abstraktními formulami. O sobě není nic přirozenějšího než abstrahovat od půvabu a dojetí, hledáme-li soud, jenž má sloužit jako obecné pravidlo.

Následující maximy prostého lidského rozvažování sem sice nepatří, jako části kritiky vkusu, mohou však přece jen sloužit k objasnění jejich zásad. Jsou to tyto maximy: 1. Myslet samostatně. 2. Myslet ze stanoviska každého druhého. 3. Myslet vždy v souhlasu se sebou samým. První je maxima od předsudku osvobozeného, druhá rozšířeného a třetí konsekventního způsobu myšlení. První maxima je maxima rozumu, který nikdy není pasivní. Sklon k pasivitě, tedy k heteronomii rozumu, se nazývá předsudkem; a největší ze všech předsudků je představovat si přírodu nepodřízenou těm pravidlům, která rozvažování prostřednictvím svého vlastního bytostného zákona klade za základ, tj. *pověra*. Osvobození od pověry se nazývá *osvícenství*; protože, i když toto pojmenování přísluší také osvobození od předsudků vůbec, pověra přece jen zaslouží být nazývána předsudkem přednostně (in sensu eminenti), neboť slepota, do níž uvrhuje pověra a kterou dokonce vyžaduje jako povinnost, přednostně činí znatelnou potřebu být veden druhými, tedy stav pasivního rozumu. Pokud jde o druhou maximu způsobu myšlení, jsme jistě jinak zvyklí nazývat toho *omezeným* (opakem *rozšířeného*), jehož talenty nedostačují pro žádné velké užití (především intenzivní). Avšak není zde řeč o schopnostech poznání, nýbrž o *způsobu myšlení*, usilujícím o účelné užití této schopnosti, který, i kdyby byl sebemenší obsah a stupeň toho, kam směřuje přírodní dar člověka, přesto ukazuje člověka rozšířeného způsobu myšlení, jestliže si nevšímá subjektivních soukromých podmínek soudu, v nichž je tolik dru-

* Brzo lze upozorovat, že osvícenství je sice v tezech snadná, v hypotézách ale těžká a pomalu postupující věc; patrně mít rozum nikoliv pasivní, nýbrž vždy sám sobě zákonodárný, je sice něco zcela snadného pro člověka, který chce být přiměřený jen svému bytostnému účelu a nechce vědět nic, co je nad jeho rozvažování; ale poněvadž úsilí po tom, co je nad rozvažováním, lze sotva zabránit a nikdy nebude chybět těch, kteří s velkou sebedůvěrou slibují uspokojit tuto touhu po vědění, pak musí být velmi těžké podržet nebo vytvořit to, co je pouze negativní (jež tvoří vlastní osvícenost), ve způsobu myšlení (zvláště veřejného).

hých, jakoby zakleto, a reflektuje o svém vlastním soudu z *obecného stanoviska* (jež může určit jen tím, že se vžije do stanoviska druhých). Třetí maxima, totiž *konsekventního* způsobu myšlení, je nejtíže realizovatelná, a může být realizována také jen spojením obou prvních, a po jejich častějším následování, jež se stalo dovedností. **Lze říci: první z těchto maxim je maxima rozvažování, druhá soudnosti, třetí rozumu.** —

Nyní budu pokračovat opět v linii opuštěné touto epizodou a řeknu, že vkus může být nazýván větším právem *sensus communis* než zdravé rozvažování; a že estetická soudnost může spíše než intelektuální mít jméno společného smyslu,* jestliže chceme slovo *mysl* použít pro působení pouhé reflexe na *mysl*; neboť pak rozumíme pod *myslem* pocit libosti. **Bylo by možné definovat vkus dokonce posuzovací schopností toho, co činí náš pocit z dané představy obecně sdělitelným bez prostřednictví pojmu.**

Dovednost lidí sdělovat si své myšlenky vyžaduje také vztah obrazotvornosti a rozvažování, aby byly s pojmy spojeny názory, a s těmi opětně pojmy, které splývají v jeden poznatek; ale pak je soulad obou sil *mysli* *zákonny* pod tlakem určitých pojmů. Jen tam, kde obrazotvornost ve své svobodě probouzí rozvažování, a rozvažování bez pojmů vsazuje obrazotvornost do pravidelné hry, sděluje se představa nikoliv jako myšlenka, nýbrž jako vnitřní pocit účelného stavu *mysli*.

Vkus je tedy schopnost a priori posuzovat sdělitelnost citů, které jsou spojeny s danou představou (bez zprostředkování pojmy).

Kdybychom směli předpokládat, že pouhá obecná sdělitelnost jeho citu u sebe musí mít o sobě již pro nás zájem (což však nejsme z povahy pouze reflektující soudnosti oprávněni vyvozovat), mohli bychom si vysvětlit, proč je cit v soudu vkusu od každého vyžadován jaksi jako povinnost.

§ 41

O EMPIRICKÉM ZÁJMU O KRÁSNO

Bylo již dostatečně ukázáno, že *motivem* soudu vkusu, jímž je něco prohlášováno za krásné, nesmí být zájem. Ale z toho neplyne, že **potom**, co byl dán jakožto čistý estetický soud, by s ním nemohl být spojen zájem. Toto spojení bude moci být ale vždy jen nepřímé, tj. vkus musí být ze všeho nejdříve představován jako spojený s něčím jiným, aby mohl se zalíbením pouhé reflexe o předmětu sloučit ještě *libost z jeho existence* (v čemž spočívá veškerý zájem). Neboť zde o estetickém soudu platí to, co je řečeno v poznávacím soudu (o věcech vůbec): a posse ad esse non valet consequentia. To druhé může být

* Bylo by možné označit vkus jako *sensus communis aestheticus*, prostě lidské rozvažování jako *sensus communis logicus*.

nyňi něco empirického, totiž nějaký sklon, který je lidské přirozenosti vlastní; nebo něco intelektuálního jakožto vlastnost vůle, moci být a priori určen rozumem: což obojí obsahuje zalíbení v existenci nějakého objektu, a tak může položit základ zájmu o to, co se líbilo již o sobě a bez ohledu na jakýkoliv zájem.

Empiricky zajímá krásno jen ve společnosti, a jestliže pud po společnosti přiznáme člověku jako přirozený, způsoblost ale a sklon k tomu, tj. společenskost, přiznáme pro potřebu člověka jakožto tvora určeného pro společnost jako vlastnost patřící k humanitě: pak vkus nelze nenahlížet jako posuzovací schopnost všeho toho, čím lze dokonce svůj cit sdělit každému druhému, tedy jako prostředek napomáhající tomu, co vyžaduje přirozená náklonnost každého jednotlivce.

Člověk opuštěný na pustém ostrově by sám pro sebe nevyzdobil ani svou chatrč, ani sebe, nebo by nevyhledával květiny, tím méně je pěstoval, aby se jimi ozdobil; nýbrž jen ve společnosti si uvědomí, že není pouze člověk, nýbrž že je také svého druhu zjemnělý člověk (počátek civilizace). Neboť tak je posuzován ten, kdo je nakloněn a hodlá sdělovat svou libost jiným a kterého neuspokojuje objekt, jestliže zalíbení v něm nemůže cítit ve společenství s druhými. Každý také očekává a požaduje ohled na všeobecné sdělení každého, jakoby z nějaké původní smlouvy, která je diktována samotným lidstvím. Tak jsou ovšem pro společnost důležité a s velkým zájmem spojené nejdříve jen půvaby, např. barvy, aby se jimi lidé mohli pomalovat (oranžově žlutá u Karaibů a rumělka u Irokézů), nebo květiny, skořápky mušlí, krásně barevné peří ptáků, časem ale také krásné formy (jako na člunech, šatech ap.), které nepřinášejí žádné potěšení, tj. zalíbení v požitku, až konečně na nejvyšší stupeň dospělosti civilizace z nich činí skoro nejdůležitější věc zjemnělé náklonnosti a počitky jsou pokládány jen do té míry za hodnotné, do jaké se dají obecně sdělit; přičemž pak, i když libost, kterou každý z takového předmětu má, je jen nepatrná a o sobě bez zřetelného zájmu, přece jen idea její všeobecné sdělitelnosti zvyšuje její hodnotu téměř nekonečně.

Tento zájem, jenž je připojen krásnu prostřednictvím sklonu ke společnosti, tedy jenž je empirický, zde pro nás však nemá žádnou důležitost, kterou máme vidět jen v tom, co má vztah k soudu vkusu a priori, byť i jen nepřímo. Neboť kdyby se i v této formě měl objevit s tím spojený zájem, odhalil by vkus přechod naší posuzovací schopnosti od smyslového požitku k mravnímu pocitu; a nejen že bychom díky tomu byli více s to zaměstnávat vkus účelně, také prostřední článek řetězu lidských schopností a priori, na nichž musí veškeré zákonodárství záviset, by byl představen jako takový. Tolik se snad o empirickém zájmu o předměty vkusu a o sám vkus může říci, že se, jelikož vkus holduje sklonu, ať je sebezjemnělejší, tento zájem přece jen rád nechává slučovat také se všemi sklony a vášněmi, které ve společnosti dosahují své největší rozmanitosti a nejvyššího stupně, a že zájem o krásno, je-li založen

na empirickém zájmu, může poskytnout jen velice dvojsmyslný přechod od příjemného k dobrému. Máme však příčinu zkoumat, zda tento zájem nemůže být snad přece jen vkusem, je-li brán ve své čistotě, prosazován.

§ 42

O INTELEKTUÁLNÍM ZÁJMU O KRÁSNO

Stalo se v dobrém úmyslu, že ti, kteří chtěli všechny činnosti lidí, k nimž je žene přirozená vloha, zaměřit na poslední účel lidstva, totiž na morální dobro, považovali za znak dobrého morálního charakteru zájem o krásno vůbec. Nebylo jim však bez důvodu odporováno druhými, kteří se odvolávají na zkušenost, že virtuózní vkusu nejen častěji, nýbrž dokonce obvykle planě a sobecky oddáni zhoubným vášním, si snad ještě méně než jiní mohou činit nárok na přednost oddanosti mravním zásadám; a tak se zdá, že cit pro krásno není pouze (jak také skutečně je) specificky odlišen od morálního citu, nýbrž že také zájem, jež s ním lze spojit, je těžko slučitelný s morálním zájmem, přičemž v žádném případě vnitřní afinitou.

Nyní sice rád připouštím, že zájem o krásno v umění (k tomu počítám i umělé užití přírodních krás k ozdobě, tedy k marnivosti) neposkytuje žádný důkaz o způsobu myšlení, příslušejícím morálnímu dobru, také ne o tom, jež má jen k němu sklon. Naproti tomu tvrdím, že mít bezprostřední zájem o krásu přírody (ne mít pouze vkus ji posuzovat) je vždy znak dobré duše; a že, když se stal zvykem, ukazuje alespoň naladění mysli příznivé morálnímu citu, spojuje-li se rád s pozorováním přírody. Musíme si ale dobře uvědomit, že zde vlastně mám na mysli krásné formy přírody, zatímco půvaby, které se tak hojně spojují také s oněmi formami, ještě kladu stranou, protože zájem o ně je sice také bezprostřední, ale přece jen empirický.

Ten, kdo sám (a bez úmyslu chtít své poznatky sdělovat druhým) pozoruje krásný tvar nějaké divoké květiny, ptáka, hmyzu atd., aby je obdivoval, miloval a chtěl, aby jich příroda nebyla zbavena, i když by tím utrpěl nějakou škodu, nemluvě již o nějakém užitku, který by mohl od toho očekávat, má bezprostřední a přitom intelektuální zájem o krásu přírody. Tj. líbí se mu produkt přírody nejen pokud jde o formu, ale i jeho jsoučno, aniž by na tom měl podíl nějaký smyslový půvab, nebo on s tím spojoval jakýkoliv účel.

Je přitom však pozoruhodné, že kdybychom takového milovníka krásna tajně oklamali a vsadili do země umělé květiny (které lze zhotovit tak, že jsou zcela podobné přírodním) nebo posadili na větvě stromů dovedně vyřezávané ptáky, a on by poté podvod objevil, bezprostřední zájem, který o ně předtím měl, by okamžitě zmizel, a možná že by se na jeho místo dostavil jiný, totiž zájem marnivosti — vyzdobit si s nimi svůj pokoj kvůli hostům. Ze onu krásu vytvořila příroda: tato myšlenka musí doprovázet nazírání a re-

flexi; a na této myšlence je založen bezprostřední zájem, který zde máme. Jinak zůstane buď pouhý soud vkusu, beze všeho zájmu, nebo soud spojený jen se zprostředkovaným, totiž ke společnosti se vztahujícím zájmem, který nedává žádný důkaz morálně dobrého způsobu myšlení.

Tato přednost přírodní krásy před uměleckou krásou — ačkoliv přírodní by uměleckou mohla být, pokud jde o formu, dokonce překonána, přesto jako jediná je s to vzbuzovat bezprostřední zájem — souhlasí s vysvětleným a důkladným způsobem myšlení všech lidí, kteří kultivovali svůj mravní cit. Jestliže člověk, který má dost vkusu, aby soudil o produktech krásného umění s největší správností a jemností, opustí rád pokoj, ve kterém lze najít ony krásy, které baví marnivost a nanejvýš společenské radosti, a obrátí se ke krásu přírody, aby zde jaksi našel rozkoš pro svého ducha v myšlenkovém postupu, který nikdy úplně nemůže rozvinout: budeme na tuto jeho volbu pohlízet sami s úctou a budeme u něho předpokládat krásnou duši, na kterou si nemůže činit nárok žádný znalec umění a milovník kvůli zájmu, který o své předměty má. — V čem nyní spočívá rozdíl tak odlišného ocenění předmětů dvojího druhu, které by se o soudu pouhého vkusu sotva přely o přednost?

Máme schopnost pouze estetické soudnosti, soudit o formách bez pojmů a nalézat v jejich pouhém posouzení zalíbení, které zároveň děláme pravidlem pro každého, aniž se tento soud zakládá na nějakém zájmu a ani takový nevytváří. — Na druhé straně máme také schopnost intelektuální soudnosti, a priori určovat zalíbení pro pouhé formy praktických maxim (pokud se samy od sebe kvalifikují pro obecné zákonodárství), a toto zalíbení děláme zákonem pro každého, aniž se náš soud zakládá na nějakém zájmu, ale přesto takový zájem vyvolává. Libost či nelibost v prvním soudu se nazývá libost či nelibost vkusu, v druhém morálního citu.

Jelikož ale rozum také zajímá, že ideje (pro které v morálním citu způsobuje bezprostřední zájem) mají také objektivní realitu, tj. že příroda alespoň ukazuje stopu nebo dává pokyn, že obsahuje v sobě nějaký důvod předpokládat zákonitě souznění jejich produktů s naším na některém zájmu nezávislým zalíbením (které a priori poznáváme jako zákon pro každého, aniž bychom jej mohli založit na důkazech): musí rozum mít zájem o každý projev přírody, který se podobá takovému souznění; tudíž mysl nemůže o krásu přírody přemýšlet, aniž by se přitom zároveň necítila zainteresována. Tento zájem je však podle příbuznosti morální, a ten, kdo má zájem o krásu přírody, může jej mít jen potud, pokud předtím již svůj zájem založil na mravním dobru. Koho tedy krásu přírody zajímá bezprostředně, u toho máme příčinu domnívat se, že má alespoň vlohu pro dobré morální smýšlení.

Někdo snad řekne: že tento výklad estetických soudů podle příbuznosti s morálním citem vypadá příliš strojeně, než aby se dal pokládat za pravdivé vyložení šifrovaného písma, jímž k nám příroda ve svých krásných formách

obrazně promlouvá. Avšak za prvé není tento bezprostřední zájem o krásu přírody skutečně obecný, nýbrž vlastní jen těm, jejichž způsob myšlení je buď k dobru již vychován, nebo této výchově obzvláště přístupný; a pak analogie mezi čistým soudem vkusu, který umožňuje pociťovat nezávisle na nějakém zájmu zalíbení, a zároveň je představuje a priori jako příslušející lidstvu vůbec, a mezi morálním soudem, který činí právě totéž z pojmů, ale bez jasného, subtilního a záměrného přemýšlení, vede k pravidelnému bezprostřednímu zájmu o předmět soudu vkusu, tak jako o předmět morálního soudu; jenže první zájem je svobodný, druhý založený na objektivních zákonech. K tomu se přidruží ještě obdiv přírody, která se ve svých krásných produktech ukazuje jako umění, ne pouze náhodou, nýbrž jakoby úmyslně, podle zákonitého pořádku a jako účelnost bez účelu: protože nikde vně účel nenalzáme, přirozeně ho hledáme v nás samých, a sice v tom, co tvoří poslední účel našeho jsoucna, totiž v morálním určení (ale o této otázce po základu možnosti takové přírodní účelnosti bude řeč teprve v teleologii).

Že zalíbení v krásném umění není v čistém soudu vkusu spojeno s bezprostředním zájmem tak, jako zalíbení v krásné přírodě, je také lehce vysvětlitelné. Neboť krásné umění je buď takové napodobení krásné přírody, které jde až ke klamu, a pak má účinek jako (za ni považovaná) přírodní krásu; nebo je uměním zjevně úmyslně zaměřeným na naše zalíbení: pak by se ale zalíbení v tomto produktu sice uskutečňovalo bezprostředně vkusem, ale nevzbuzoval by se jiný než zprostředkovaný zájem o příčinu, která je základem, totiž o umění, které může zajímat jen svým účelem, nikoliv samo o sobě. Snad někdo řekne, že tomu je také tak, když objekt přírody svou krásou zajímá jen potud, pokud je k ní přidružena morální idea. Ale bezprostředně zajímá ne toto, nýbrž povaha přírody sama o sobě, spočívající v tom, že je způsobilá k takovému přidružení, které jí tedy vnitřně přísluší.

Půvaby v krásné přírodě, které se vyskytují tak často jakoby splývající s krásnou formou, patří buď k modifikacím světla (v zbarvení), nebo zvuku (v tónech). Neboť to jsou jediné počítky, které dovolují ne pouze smyslový pocit, nýbrž také reflexi o formě těchto modifikací smyslů, a tak jako by v sobě obsahovaly řeč, kterou k nám příroda promlouvá a která se zdá mít vyšší smysl. Tak se zdá bílá barva lilie nalaďovat mysl k ideji nevinnosti a podle pořádku sedmi barev, od červené až k fialové, 1. k ideji vznešenosti, 2. smělosti, 3. přímosti, 4. přívětivosti, 5. skromnosti, 6. stálosti a 7. něžnosti. Zpěv ptáků ohlašuje veselost a spokojenost se svou existencí. Alespoň tak vykládáme přírodu, ať už je to její úmysl či ne. Ale tento zájem, který zde máme o krásu, naprosto vyžaduje, aby to byla krásu přírody; a zcela mizí, jakmile poznáme, že jsme oklamáni a že je to jen umění, dokonce ani vkus pak na něm nemůže nalézt nic krásného nebo zrak něco půvabného. Co je básníky více velebeno než kouzelně krásný tlukot slavíka, v opuštěných křovinách, v tichém letním večeru, při mírném měsíčním svitu? Máme však příklady, že tam,

kde se takoví zpěváci nevyskytují, nějaký veselý hostitel oklamal své hosty, zastavivši se u něho pro požitek venkovského vzduchu, k jejich největší spokojenosti tím, že v křovinách schoval rozpustilého chlapíka, který tento zpěv (s rákosovou trubičkou v ústech) dovedl zcela podle přírody napodobit. Jakmile však poznáme, že to byl podvod, nikdo nevydrží dlouho naslouchat tomuto zpěvu, který byl předtím pokládán za tak půvabný; a tak je tomu s každým jiným zpěvavým ptákem. Musí to být příroda nebo to musí být námi za ni pokládáno, abychom mohli mít o krásno jako takové bezprostřední zájem; ještě více ale, když dokonce druhým smíme připisovat, že o to mají mít zájem, což se vskutku děje, tím že pokládáme za hrubé a neušlechtilé smýšlení těch, kteří nemají žádný cit pro krásu přírody (neboť tak nazýváme přístupnost zájmu o její nazírání), a při jídle nebo láhvi vína se daří požitku pouhých smyslových počítků.

§ 43

O UMĚNÍ VŮBEC²⁶

1. **Umění se odlišuje od přírody** jako tvoření (facere) od činnosti nebo působení vůbec (agere), a produkt nebo důsledek umění jakožto dílo (opus) od produktu přírody jakožto účinku (affectus).

Přísně vzato bychom měli nazývat uměním jen vytváření ze svobody; tj. z libovůle, která vychází z rozumu. Neboť, ačkoliv produkt včel (pravidelně stavěné plástve) nazýváme uměleckým dílem, děje se to jen kvůli analogii s ním; jakmile si totiž uvědomíme, že svou práci nezakládají na žádné vlastní rozumové úvaze, řekneme hned, že je to produkt jejich přirozenosti (instinktu) a jako umění je to připisováno jen jejímu tvůrci.

Když při prohlídce bažiny, jak se to tu a tam stane, narazíme na kus osekáného dřeva, neřekneme, že je to produkt přírody, nýbrž umění; jeho vytvářející příčina si myslela nějaký účel, kterému tento kus dřeva vděčí za svou formu. Jinak vidíme umění snad také ve všem, co je uzpůsobeno tak, že představa toho musela v jeho příčině předcházet před jeho skutečností (jako dokonce u včel), aniž by však touto příčinou mohl být její účinek myšlen; nazveme-li však něco vůbec uměleckým dílem, abychom je odlišili od nějakého přírodního účinku, rozumíme tím vždy dílo člověka.

2. **Umění jako dovednost člověka je odlišováno také od vědy** (tvořivá schopnost od vědění), jakožto praktická od teoretické schopnosti, jakožto technika od teorie (jako zeměměřičství od geometrie). A tak tedy to, co dovedeme, jakmile jen víme, co má být uděláno, a tedy jakmile jen dostatečně známe požadovaný účinek, není nazýváno uměním. Jen to patří tou měrou k umění, co známe-li to třeba zcela dokonale, přesto proto ještě nedává ihned doved-

nost, abychom to udělali. Camper zcela přesně popisuje, jak by musela být uzpůsobena nejlepší bota, ale určitě nedovedl žádnou udělat.*

3. **Umění je odlišováno také od řemesla;** první se nazývá *svobodným*, druhé lze nazvat také *uměním pro výdělek*. Na první se díváme tak, jako by mohlo účelně sloužit (podařit se) jen jako hra, tj. jako zaměstnání, které je příjemné samo o sobě, na druhé tak, že může být uloženo jako práce, tj. zaměstnání, které je samo o sobě nepříjemné (obtížné), a jen svým účinkem (např. výdělkem) přitažlivé, tedy které může být uloženo nuceně. Zda v žebříčku cechů mají platit hodináři za umělce, zatímco kováři za řemeslníky, k tomu je zapotřebí jiného hlediska posuzování než toho, kterého používáme zde, totiž proporce talentů, která musí být základem té či oné z těchto činností. Zda je možno mezi tzv. sedmi svobodnými uměními snad některá počítat k vědám, některá srovnávat s řemesly, o tom zde nechci hovořit. Že však je ve všech svobodných uměních zapotřebí přesto něčeho nuceného, nebo, jak se tomu říká, nějakého mechanismu, bez něhož by duch, který musí být v umění svobodný a sám oživuje dílo, neměl vůbec žádné tělo a zcela by se vypařil, není nevhodné připomenout (např. v básnictví jazyková správnost i bohatství jazyka, stejně jako prozódie a časomíra), protože někteří novější vychovatelé se domnívají, že podporují svobodné umění nejlépe tak, když mu vezmou veškerou nucenost a přemění je z práce v pouhou hru.

§ 44

O KRÁSNÉM UMĚNÍ

Neexistuje ani věda o krásnu, nýbrž jen kritika, ani krásná věda, nýbrž jen krásné umění. Neboť co se týče prvé vědy, mělo by v ní být zjišťováno vědecky, tj. prostřednictvím důkazů, zda má být něco pokládáno za krásné nebo ne; soud o kráse by tedy, kdyby náležel do vědy, nebyl soudem vkusu. Pokud jde o druhou vědu, věda, která jako taková má být krásná, je nesmysl. Neboť kdybychom se v ní jako vědě ptali po důvodech a důkazech, byli bychom obdařeni elegantními výroky (bonmoty). — Co dalo podnět k obvyklému výrazu *krásné vědy*, není bezpochyby nic jiného než to, že bylo zcela správně postřehnuto, že ke krásnému umění v jeho úplné dokonalosti je zapotřebí mnohé vědy, jako např. znalost starých jazyků, sečtělост v autorech, kteří platí za klasiky, historie, znalost starověkých památek atd., a proto byly tyto historické vědy, protože tvoří nutnou přípravu a základ pro krásné umění, zčásti také proto, že v tom byla také pojata znalost produktů krásného umění (řečnictví a básnictví), záměnou slov nazvány krásnými vědami.

* V mém kraji říká prostý muž, když mu předložíme třeba takovou úlohu jako Kolumbovo vejce: to není žádný kumšt, je to pouze věda: tj. jestliže to známe, dovedeme to, a totéž říká o všech předstíraných uměních kejklířů. Naproti tomu umění provazoleze vůbec neodmítne nazývat kumštem.